

УДК 37.014.65 : 63 (477-25)

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ З ПОШИРЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗНАТЬ КИЇВСЬКОГО АГРОНОМІЧНОГО ТОВАРИСТВА

Тетяна Таранцова

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України
Україна, 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10
e-mail: taransova@ukr.net

Україна завжди була аграрною країною. Початок ХХ ст. характеризувався для українських земель у складі Російської імперії початком модернізаційних процесів. Як наслідок – збільшення інтересу до історії, утворення культурно- та науково-просвітницьких організацій.

В агрономічній науці із загальної кількості галузевих товариств Правобережної України лише одне – Київське агрономічне товариство – було за своїм складом чисто фаховим: до нього входили викладачі та працівники кафедри агрономії університету св. Володимира, сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту, чиновники, що безпосередньо опікувалися питаннями сільського господарства та службовці приватних маєтків, які отримали спеціальну освіту [4, с. 12].

Історія аграрної науки свідчить, що окрім фахових навчальних закладів, перші наукові товариства були важливою силою, яка підтримувала дослідження в аграрній галузі, забезпечувала взаємодію науки та сільського господарства. Метою статті є спроба проаналізувати діяльність однієї із дев'яти створених комісій Київського агрономічного товариства (далі – КАТ) – Комісії із поширення сільськогосподарських знань; навести окремі відомості про науково-просвітницьку діяльність КАТ, яка була представлена роботою Комісії.

Наукова новизна статті полягає у постановці та розробці теми, яку недостатньо висвітлено в історичній науці; отже, тему дослідження можна вважати актуальною.

Перші наукові товариства на теренах України виникли на початку ХІХ ст. з метою представлення окремої наукової дисципліни, обговорення актуальних тем досліджень, публікації наукових видань тощо.

Різногалузеві наукові товариства ХІХ – початку ХХ ст. є історично складеною, новою (на час появи) формою організації науки, одним із колективних методів наукової роботи. Їхнє

виникнення зумовлене об'єктивними процесами еволюції окремої дисципліни, її виділенням з інших галузей знань; створенням власних наукових кадрів в університетах; впливом західноєвропейської прогресивної наукової думки на вітчизняну громадськість; входженням тогочасних імперій (Російської й Австро-Угорської) до загальноєвропейського історичного процесу [3, с. 7].

Датою заснування КАТ є 12 лютого 1909 р., коли після сплати 12,75 руб. держмита, Київська адміністрація затвердила його Статут. Уже 17 лютого було скликано перші Загальні збори КАТ, що відбулися у приміщенні агрономічної лабораторії Університету святого Володимира у присутності 39 засновників Товариства [2, с. 99].

Для системної роботи Товариства було створено дев'ять комісій, а саме: 1) з проведення з'їздів діячів дослідної справи (з 1909 р.); 2) з організації колективних дослідів з сортами сільськогосподарських рослин (з 1910 р.); 3) з тваринництва (з 1913 р.); 4) з дослідження природи Південно-Західного краю (з 1913 р.); 5) із вивчення піщаного району Південно-Західного краю (з 1910 р.); 6) з обстеження картопляних господарств піщаного району (з 1911 р.); 7) з вивчення господарств Південно-Західного краю (з 1910 р.); 8) із поширення сільськогосподарських знань (з 1911 р.); 9) із перегляду популярної сільськогосподарської літератури (з 1910 р.).

Після першого року своєї діяльності, на одному зі своїх засідань Правління Київського агрономічного товариства піднімає питання про заснування бібліотеки. Задля реалізації цієї мети повідомлено членів Товариства, аби ті надали свої праці, а також було вирішено розіслати у різні організації інформаційні листівки, де повідомлялося про відкриття Київського агрономічного товариства та прохання «безоплатно» надсилати свої наукові доробки. Таким чином накопичення та розповсюдження наукової літератури для КАТ набувало вагомого значення. Ще раз цей факт

підтверджує організація однієї із дев'яти комісій: Комісії з поширення сільськогосподарських знань [5, с. 2].

Члени КАТ розуміли, наскільки була важлива просвітницька робота серед агрономів і землевласників. Тому у 1911 р. Правління Товариства, за пропозицією ревізійної комісії, визнало бажаним розвивати діяльність товариства у напрямку поширення сільськогосподарських знань і вмінь і запропонувало ініціаторам виробити план роботи. За пропозицією Правління Загальні збори 16 лютого створили Комісію з поширення сільськогосподарських знань на чолі із В.В. Колкуновим у складі: Ф.В. Скуратова, О.І. Юсть, О.Ф. Нестерова, І.Ф. Власова, М.М. Тулайкова, А.В. Країнського, О.Г. Гаршина, І.В. Бельговського, М.І. Васильєва, В.Г. Бажаєва, В.А. Косинського, К.А. Дойча та С.А. Іванова.

Аналізуючи звіт КАТ за 1911 рік стає зрозумілим, що новостворена Комісія протягом першого року свого існування мала три засідання: 26 березня, 12 жовтня та 1 листопада, в яких брали участь І.В. Бельговський, М.І. Васильєв, А.Ф. Нестеров, С.А. Іванов, А.В. Країнський, К.А. Дойч, В.В. Колкунов, Ф.В. Скуратов, О.Г. Гаршин, А.К. Філіповський і С.Л. Франкфурт. У результаті роботи засідань Комісія вирішила організувати: 1) лекції у м. Києві для агрономів і власників сільськогосподарських угідь, головна мета яких – висвітлювати найновіші досягнення агрономічної науки; 2) читання у селах і містечках Південно-Західного краю; 3) читання у військах Київського гарнізону. Для реалізації першого завдання Комісії було вирішено запросити для читання лекцій спеціалістів і зобов'язати їх розробити та надати програму читань майбутніх курсів [7, с. 3-4].

На засідання Правління Товариства була заслухана доповідь Ф.В. Скуратова про популяризаторську діяльність Товариства. Правління вважало доцільним організувати пропаганду ідей теоретичних основ сільськогосподарських знань (прийомів). Такою пропагандою мають займатися громадські організації, сільськогосподарські товариства, земські зібрання. Загалом Правління вважало доцільним влаштувати у 1911 р. «повторительные» курси для агрономів.

На прохання Комісії прийняти участь у читаннях у селах і містечках Південно-Західного краю відгукнулися наступні члени КАТ, які означили теми та програми своїх лекцій: О.Г. Гаршин – лекції із загальної агрономії та кооперації; В.В. Букраба – «Нові шляхи у сфері

годування худоби»; А.А. Хохряков «Про машини для виготовлення насіння і догляд за посівом»; А.В. Кривуша «Молочна рогата худоба»; «Молоко та масло, робочий кінь»; К.А. Дойч «Насінневий матеріал». Також Комісія вирішила звернутися з клопотання про розширення читань і визнала необхідним встановити оплату для лекторів [7, с. 6].

З подачі Олександра Георгійовича Гаршина члени зібрання приймають рішення про поширення сільськогосподарських знань у війську. Для реалізації цього задуму Правління КАТ постановило: асигнувати у розпорядження члена Товариства О.Г. Гаршина 100 рублів для купівлі засобів читання у військах; організувати читання із сільського господарства у містах і містечках Південно-Західного краю. З цією метою оформити клопотання перед владою й асигнувати необхідні кошти на оплату послуг лекторів.

Питанням організації лекцій для військових займався О.Г. Гаршин, який провів читання взимку 1911 р. Поширення сільськогосподарських знань у війську допоможе розширювати кругозір рядових солдатів і після закінчення військової служби знайти своє місце серед аграрного населення, допоможе зменшити відтік молодих людей із сіл, бо вони будуть агрономічно грамотними та зможуть працювати у новостворених сільськогосподарських товариствах. Практичне проведення читань у війську має здійснюватися на території зі стабільним розвитком, через представників Департаменту Землеробства та за участі місцевих агрономічних сил. Доповідь О.Г. Гаршина викликали дискусію: були ті, хто не погоджувався із доповідачем і висловлювалися про загальніші питання, якими має займатися КАТ.

Читання проводилися у вечірню пору доби, аудиторією слухачів був Миргородський полк, кількість присутніх – від 150 до 200 чоловік. А.Г. Гаршин висвітлював теми про посівне насіння й обробіток землі. Під час читання був використаний наочний матеріал – «листок із обробітку землі» та «листок яким зерном сіяти».

У 1911 р. Комісії вдалося організувати та прочитати лекції для агрономів і власників сільськогосподарських земель, які відбували з 25 листопада по 8 грудня 1911 р. Також розпочалася підготовка проведення агрономічних курсів у 1912 р.: розроблена програма, окреслені теми доповідей лекторів. Програма складалася із шести циклів: 1 – «Природа південного Придніпровського району», 2 – «Еко-

номіка Південно-Західного краю», 3 – «Техніка землеробства у південному Придніпровському районі», 4 – «Скотарство», 5 – «Загальна агрономія», 6 – «Кооперація» [9].

13 липня 1912 р. до канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора був надісланий, від імені членів правління Київського агрономічного товариства, лист-прохання про дозвіл для проведення повторних курсів для агрономів і сільських господарів. Проведення короткострокових курсів передбачалося на період з 10 до 25 листопада 1912 р. Для прочитання лекцій були запрошені А.І. Ярошевич, О.К. Філіповський, В.В. Таланов, В.В. Колкунов, Н.А. Тутковський, М.П. Фролов, С.Л. Франкфурт, О.Г. Гаршин, І.Г. Черниш [12].

Ніяких перепон для проведення короткострокових курсів не було, крім фінансової сторони. Для їх організації Департамент Землеробства виділив 1000 рублів, при тому, що Правління КАТ клопотали про 2500 рублів.

Наприкінці 1913 р. після доповіді О.І. Гаршина «Агрономическая помощь населению в районах железных дорог С.-А. Соединенных Штатов и в России», зібрання КАТ прийняло рішення «з метою широкого поширення сільськогосподарських знань, наближення їх до населення та концентрації матеріалів із сільського господарства різних районів Росії, які накопичуються, необхідне створення особливих закладів, які були б проміжною ланкою між агрономічними організаціями, які працюють на місцях і центрами, які концентрують у собі наукові та дослідні інститути» [9]. Такі установи не тільки повинні були концентрувати у собі обласний науково-демонстративний матеріал, а й мати можливість наближати дані, які були напрацьовані шляхом дослідів, у найбільш зрозумілій і доступній формі до населення, що займається веденням сільського господарства. До числа таких установ мають бути віднесені сільськогосподарські музеї, які мають тісний зв'язок із місцевими музеями, дослідними, навчальними, громадськими сільськогосподарськими організаціями даного району й «інститутами на колесах». Прихильник пропагандистської роботи «агрономічних потягів» О.І. Гаршин стверджував, що його неможна розглядати як окремих вид агрономічної допомоги, у даному випадку – це як доповнення до роботи із поширення агрономічних знань. Мобільність такої пропагандистської роботи виявлялася у тому, що при потягах будуть знаходитися фургоны, які будуть пе-

ресуватися у відповідному радіусі, збільшуючи при цьому територію своєї пропаганди [8, с. 6].

Для проведення перших дослідів у сенсі зацікавлення «інституту на колесах», бажано зупинитися на Південно-Західних районах і губерніях, які до них прилягають. Південно-Західний край розглядався як місце для проведення майбутніх пробних досліджень, певно через свою аграрну спеціалізацію, вирощуванням спеціальних культур, порівняно високим забезпеченням залізничного та ґрунтового сполучення. Не останнє місце у цьому грали присутність мережі дослідних установ, вищих навчальних закладів і значним розвитком сільськогосподарських організацій [8, с. 7].

Діяльність Правління Товариства у звітному році була виражена на 7 засіданнях, з яких два було влаштовано спільно із Комісією з поширення сільськогосподарських знань. Правління Товариства звернулося до Департаменту Землеробства з питанням про асигнування 1500 рублів для організації курсів агрономів і власників сільських господарств у 1914 р. [8, с. 18]. Повторюючи досвід попередніх років, такі курси було вирішено організувати та провести у Києві. За характером курси мали районне значення. Оскільки однойменні курси, які були організовані у 1912 р. за ініціативи Київського агрономічного товариства, із захватом були сприйняті населенням, також присутні виголосили бажання щорічної організації подібних читань.

Отже, весь 1913 р. члени Комісія займалися активною підготовкою до майбутніх короткотермінових курсів: напрацьовували програму, узгоджували список лекторів. Як і в 1912 р., метою курсів 1914 р. – охарактеризувати аудиторії – агрономам і власникам сільськогосподарських земель – районну ситуацію сучасного стану розвитку навчальних дисциплін, які пов'язані із особливостями ведення сільського господарства, такий принцип ведення курсів був покладений в основу читань 1912 р. Стосовно програми, то Комісія вирішила попередньо опитати учасників курсів. З цією метою, наприкінці 1913 р., членами Комісії була виготовлена та розіслана анкета працівникам сільського господарства Південно-Західного краю, в якій було окреслено програму й організаційні моменти курсів.

З 1914 р. починає виходити друкований орган КАТ – «Вісник популярної сільськогосподарської літератури», на сторінках якого члени Товариства доводять необхідність по-

пуляризаторської справи як однієї із проявів агрономічної допомоги: «Час, із його факторами, які мають вплив на все суспільне життя, ставлять чимало різних запитань за своїм походженням. Про ці питання, коріння яких сягають у минуле, можна сказати, що поки вони назріють і постануть – вони проходять щось на зразок інкубаційного періоду. Таке явище можна спостерігати й у сільськогосподарському житті» [10, с. 4].

Діяльність Комісії з поширення сільськогосподарських знань тісно перепліталася зі ще однією діючою секцією КАТ – Комісії з перегляду популярної сільськогосподарської літератури, тому можна сказати, що науково-освітня, популяризаційна діяльність КАТ здійснювалася через постійно діючі Комісії, що створювалися Загальними зборами Товариства. Завдання, які перед собою ставили члени комісій були затребуваними, адже виконувалися на замовлення губземств Південно-Західного краю та Департаменту землеробства.

Актуальність і своєчасність створення Комісії з поширення сільськогосподарських знань була беззаперечною, оскільки аграрно-українського господаря завжди турбували питання правильного та раціонального використання земельних ресурсів. Реалізуючи своє одне з найголовніших завдань – «поширення сільськогосподарських знань і умінь серед зацікавлених осіб», Київське агрономічне товариство ініціювало створення Комісії із поширення сільськогосподарських знань,

яка дієво працювала протягом усього періоду існування КАТ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вергунов В. Бібліотека Київського агрономічного товариства – фундатор галузевої бібліографічно-реферативної діяльності на Наддніпрянщині початку ХХ ст. / В. Вергунов // Наукові праці Нац. б-ки України імені В.І. Вернадського. – 2011. – Вип. 31. – С. 98-115.
2. Вергунов В.А. Сільськогосподарська освіта в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / В.А. Вергунов, Н.П. Коваленко, О.І. Михайлюк // Вісник Східноукр. держ. ун-ту. Іст. науки. – Луганськ, 2000. – № 2 (24). – С. 42-44.
3. Демуз І.О. Наукові товариства на теренах України ХІХ – початку ХХ ст.: полілог учених і епох: монографія / Інна Олександрівна Демуз. – Переяслав-Хмельницький: Лукашевич О.М., 2014. – 681 с.
4. Колесник В. Подільське товариство сільського господарства і сільської промисловості (1896-1918): історичний нарис / В. Колесник. – Вінниця: Розвиток, 2007. – 160 с.
5. Отчёт о деятельности Киевского Агрономического общества за 1909 г. – С. 1-3. – (Оттиск из журн. «Хозяйство», № 6 за 1910 год).
6. Отчёт о деятельности Киевского Агрономического общества за 1910 г. – К., 1911. – С. 1-3.
7. Отчёт о деятельности Киевского Агрономического общества за 1911 г. – К., 1912. – С. 1-4, 6-7.
8. Отчёт о деятельности Киевского Агрономического общества за 1913 г. – К.: Тов-во «Печатня С.П. Яковлева», 1913. – Вып. 1. – С. 1-32.
9. Скуратов Ф. Отчёт Комиссии по распространению сельскохозяйственных знаний в 1912 году / Ф. Скуратов // Отчёт о деятельности Киевского агрономического общества за 1912 год. – К.: Тов-во «Печатня С.П. Яковлева», 1913. – С. 10-20.
10. Скуратов Ф. Отчёт Комиссии по распространению сельскохозяйственных знаний в 1913 году / Ф. Скуратов // Отчёт о деятельности Киевского агрономического общества за 1913 год. – К.: Тов-во «Печатня С.П. Яковлева», 1914. – С. 17-18.
11. Совецание по вопросам библиографии сельскохозяйственной литературы // Вестн. популярной с.-х. литературы / Киевского агрономического общества. – К., 1914. – № 1 (май). – С. 36-41.
12. Центральний державний історичний архів у м. Київ, ф.442, оп.862, спр.146, арк. 1-3.

Таранцова Тетяна Діяльність Комісії з поширення сільськогосподарських знань Київського агрономічного товариства

У статті досліджується діяльність Комісії з поширення сільськогосподарських знань, яка була створена при Київському агрономічному товаристві, яка була покликана надати практичні рекомендації у галузі агрономам і сільським господарникам.

Творцями Комісії з поширення сільськогосподарських знань були члени Київського агрономічного товариства (1909-1918). Комісія була створена 1911 р., мета її діяльності була визначена як пропаганда сільськогосподарських знань різними методами: проведення лекцій, короткострокових курсів, створення «агрономічних потягів», поширення у маси фахової літератури.

Ключові слова: Київське агрономічне товариство, агрономічна наука, популярна сільськогосподарська література, поширення агрономічних знань

Таранцова Татьяна Деятельность Комиссии по распространению сельскохозяйственных знаний Киевского агрономического общества

В статье исследуется деятельность Комиссии по распространению сельскохозяйственных знаний, которая была создана при Киевском агрономическом обществе, которая была призвана дать практические рекомендации в области агрономам и сельским хозяйственникам. Создателями Комиссии по распространению сельскохозяйственных знаний были члены Киевского агрономического общества (1909-1918). Комиссия была создана в 1911 г., цель ее деятельности была определена как пропаганда сельскохозяйственных знаний различными методами: проведение лекций, краткосрочных курсов, создание «агрономических поездов», распространение в массы специальной литературы.

Ключевые слова: Киевское агрономическое общество, агрономическая наука, популярная сельскохозяйственная литература, распространение агрономических знаний

Tarantsova Tetiana The Commission for the dissemination of agricultural knowledge Kiev agronomic society

The most pressing issue has always been land, especially for the post-reform period in the Ukrainian lands within the Russian Empire. National agriculture was an agricultural country, it came to the fore and made themselves known, attracting the

attention of a broader public.

The development of the agricultural sector needs assistance to achieve development. The network of agronomic organizations was created for the stable development of agriculture. It worked for the good of the population. With the same purpose there were written and published agricultural literature which was looking for the most accessible form for disseminating in the national environment of agronomic knowledge. That is the way how its particular kind of popular agricultural literature was created. It was aimed to give practical advice to agronomists with a number of features of the area.

The creators of the Commission on agricultural extension were members of the Kiev agronomic society (1909-1918). The Commission was created in 1911, its aim was defined as advocacy of agricultural knowledge by various methods: lectures, short courses, establishment of «agricultural trains», spread to the masses of literature. The members of the Commission were sure that agriculture will rapidly develop if each district will create its own «local agriculture». It means that the local experience will be accumulated and will be able to determine the way of action after the analysis. So you can not lose «local material», it is necessary to accumulate, organize and distribute for practical use. That was the work of the Commission on agricultural extension.

Keywords: *Kiev agronomic society, agronomic society, popular agricultural literature, agronomic knowledge, promotion of agronomic knowledge*

Рецензенти:

Кривошея І.І., к.і.н., професор

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 27.04.2017 р.